

การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของ
นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
The Cultivation of Democratic Lifestyle Values Among
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Students
Ubon Ratchathani Campus

พระเสกสรรค์ ฐานยุตโต¹, พระมหาภาณุวิชญ์ ภาณุวิชโย²,
พระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินทรเมธี³ และ ณรงค์ศักดิ์ ต้าวคำ⁴
PhraSeksan Thanayutto¹, Phramaha Phanuvich Panuwityo²,
Phramaha Singharong Sirintramethee³ and Narongsak Taocome⁴

Received: 28 April 2023; Revised: 6 May 2023; Accepted: 15 May 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี 2) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจำนวน 222 คน เครื่องมือใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตทั้งในด้านสามัคคีธรรม ด้านการละเว้นการชั่วร้าย ด้านปัญญาธรรม โดยภาพรวมทุกข้ออยู่ระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และส่วนตัวแปร เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ ต่างกัน มีการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย แตกต่างกันไป ผลการวิจัยจึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนอาชีพ ต่างกัน มีการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย ไม่แตกต่างกัน จึงไม่ยอมรับตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ: การปลูกฝังค่านิยม; วิถีชีวิตประชาธิปไตย; สถาบันการศึกษา

^{1,2} มหาวิทยาลัยบานารัสฮินดู ประเทศอินเดีย; Banaras Hindu University, India

³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

⁴ เมืองออลังคบาท รัฐมหาราษฏร, ประเทศอินเดีย; Babasaheb Ambedkar Marathwada University, India

Corresponding Author, E-mail: dr.sek2522@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were; 1) to study the level of instillation of values of democratic way of life among students of Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ubon Ratchathani Campus Ubon Ratchathani Campus is a quantitative research the sample population used in the research was 222 people. The research tools were questionnaires and statistics used to analyze the data were percentage, mean, standard deviation.

The results showed that, the level of instilling students' values of democratic way of life in terms of fellowship Reverence Intellectual Overall, all items were at a high level. statistically significant at the .01 level and gender variables family economic status Parent's education level different kind of parenting Different values of democratic way of life are instilled. The research results are in accordance with the assumptions set. different professions There is no difference in instilling democratic values. therefore, do not accept the assumptions set.

Keywords: Instilling Values; Democratic Way of Life; Educational Institutions

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มุ่งให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายปกครองบ้านเมือง มีสิทธิ เสรีภาพ ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ตามขอบเขตที่พึงทำได้ มุ่งให้ประชาชนได้รับความเป็นธรรมในสังคม สนับสนุนค่านิยมและแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ยึดถือการประนีประนอม การใช้เหตุผล การยอมรับความคิดเห็น และการวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนมีความเข้าใจเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม ยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่ชอบธรรมและเหมาะสมกับกาลสมัย (สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, 2550) ซึ่งแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยเป็นแนวคิดของประเทศในแถบตะวันตกที่ประเทศไทยรับเอามาเป็นระบบการปกครองของประเทศ นับตั้งแต่มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เริ่มมีรัฐธรรมนูญนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นับเป็นเวลากว่า 80 กว่าปี แต่ประเทศไทยยังมีการปฏิบัติ รัฐประหารอยู่บ่อยครั้ง รวมถึงมีความแตกแยกทางความคิดของคนในประเทศ อันจะเห็นได้จากสถานการณ์ต่าง ๆ ในบ้านเมือง การที่ประชาธิปไตยในประเทศไทยไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควรส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากการปลูกฝังผ่านสถาบันการศึกษา ยังยึดรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าการส่งเสริมให้นักเรียนมีวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่แท้จริง ดังที่กองวิชาการ ได้สรุปว่าประชาธิปไตยมิใช่เป็นเพียงรูปแบบของระบบการปกครอง หากแต่เป็นลักษณะของการใช้ชีวิตของผู้คนในทุก ๆ ด้าน

ตั้งแต่พุทธศตวรรษการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการนำพาทฤษฎีและหลักการต่าง ๆ ของประชาธิปไตยที่ได้ศึกษามาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เพื่อความเป็นระเบียบของสังคมและประเทศชาติที่ทุกคนอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้น สำนักงานสภาพัฒนาการเมืองสถาบันพระปกเกล้า (2554) ได้นำเสนอแนวทางปฏิบัติตนตามหลักประชาธิปไตยในการดำรงชีวิตในสังคมหลัก ประชาธิปไตยที่สำคัญที่เป็นแนวทางปฏิบัติมีดังนี้ 1. หลักเหตุผลในวิถีชีวิตของสังคมประชาธิปไตย ผู้คนต้องรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่นไม่ตัดสินในความคิดเห็นของตนจนคนอื่นมองเป็นคนมีมิจฉาธิ 2. หลักความเสมอภาคในสังคมประชาธิปไตยแม้คนจะแตกต่างกันเรื่องเพศผิวพรรณชนชั้นถิ่นที่อยู่ อาศัยศาสนาหรืออุดมการณ์ทางการเมืองแต่ทุกคนควรจะมีคุณค่าเท่าเทียมกันโดยกฎหมาย โดยเฉพาะในเรื่องต่อไปนี้ (1) ความเสมอภาคทางการเมืองทุกคนมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง ถ้ามีคุณสมบัติครบถ้วนตามกฎหมายและทุกคนมีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้อย่างเท่าเทียมกัน (2) ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจทุกคนไม่ว่ารวยหรือจนสิทธิได้มีสภาพบรรทัดที่ดีหรือไม่ ต้องไม่ถูกกีดกันในการประกอบอาชีพการงาน และ (3) ความเสมอภาคทางโอกาส คือ ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษา การรักษาพยาบาลและการรับบริการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน 3. หลักสิทธิและเสรีภาพ สิทธิ คือ ประโยชน์ที่บุคคลพึงได้รับตามกฎหมาย เช่น บุคคลมีสิทธิได้รับการศึกษาการรักษาพยาบาลมีสิทธิในทรัพย์สินของตน เสรีภาพ คือ ทุกคนมีอิสระในการทำอะไรก็ได้ตามที่ตนต้องการแต่ต้องไม่ผิดกฎหมายและไม่กระทบต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมโดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเช่น เสรีภาพในการพูดการเขียนการพิมพ์ การโฆษณา การจัดตั้งพรรคการเมือง เป็นต้น 4. หลักการยึดเสียงข้างมาก คือ การปฏิบัติตามความคิดเห็นหรือตามความยินยอมของคนส่วนใหญ่แต่ให้เกียรติโดยการไม่ละเมิดสิทธิหรือเอารัดเปรียบเสียงส่วนน้อย หากมีปัญหาที่สามารถตัดสินปัญหาโดยใช้มติเสียงข้างมาก แต่ในขณะเดียวกันเสียงส่วนน้อยก็ได้รับความคุ้มครองเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมประชาธิปไตย 5. หลักภราดรภาพ คือ การที่มนุษย์มีความรักความผูกพันกับฉันท์พี่น้องไม่แบ่งแยกภูมิภาคถิ่นที่อยู่อาศัยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติชนชั้นเพศผิวพรรณเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เห็นอกเห็นใจกันไม่เอารัดเอาเปรียบกัน

จากแนวคิดและข้อเท็จจริงที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตยมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมประชาธิปไตย จึงควรให้มีการปลูกฝังและเสริมสร้างบุคลิกภาพของประชาชนให้เป็นประชาธิปไตย โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปูพื้นฐานแก่ประชาชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2559) และที่สำคัญควรเริ่มปลูกฝังและเสริมสร้างบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่เด็กตั้งแต่เข้าโรงเรียน โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาเพราะเป็นวัยที่มีความคิดที่บริสุทธิ์ สามารถซึมซับรับสิ่งที่สั่งสอนและอบรมได้ง่าย ซึ่งมีนักจิตวิทยาที่ทานเอริกอีริคสัน (Erikson, 1968) ได้กล่าวว่า การพัฒนาในวัยเด็กเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์ สำหรับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ 2560 ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งในกระทรวงศึกษาธิการ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ

โดยตรงในการจัดการศึกษา ได้แลเห็นความสำคัญของการปลูกฝังและเสริมสร้างบุคลิกภาพ ประชาธิปไตยให้เกิดแก่เด็ก จึงได้ดำเนินการส่งเสริมคนทุกช่วงวัยมีความรักในสถาบันหลักของชาติ และยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีตัวชี้วัดที่สำคัญ เช่น การจัดกิจกรรมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่สะท้อนความรักและการธำรงรักษาสถาบันหลักของชาติและการยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรม เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับคนไทยทุกคน เพราะการดำรงชีวิตตามวิถีทางของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้มีส่วนร่วมและเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนา ประชาธิปไตยของประเทศตามนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาประชาธิปไตยใน โรงเรียนและมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้และฝึกฝนปลูกฝังวิถีชีวิตแบบ ประชาธิปไตย เพื่อให้สามารถนำหลักการประชาธิปไตยไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัยในชีวิต หรือวิถีทางแห่งชีวิตได้ ซึ่งพรชัย หนูแก้ว (2541) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีวิถีชีวิต ประชาธิปไตยประกอบด้วย 3 คุณลักษณะดังนี้ 1) ด้านปัญญาธรรม ประกอบด้วย มีเหตุผล การแก้ปัญหา การตัดสินใจ เสรีภาพ 2) ด้านการะธรรม ประกอบด้วย ความรับผิดชอบ การเคารพ ตนเอง การเคารพผู้อื่น ความเสมอภาค ความยุติธรรม และความมีเสรีภาพ 3) ด้านเสรีธรรม ประกอบด้วย ความร่วมมือ และความมีเสรีภาพ

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิต ประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ว่านิสิตที่ อยู่ในความดูแลควรได้มีค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย อันประกอบด้วย 1) การะธรรม 2) สามัคคี ธรรม และ 3) ปัญญาธรรม มีมากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้มีแนวทางการพัฒนาและปลูกฝังส่งเสริม ค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้กับพลเมืองไทยที่มีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสำรวจการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย สำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี จำแนกปัจจัยส่วนบุคคล

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี มีวิธีการดำเนินการวิจัย 4 ส่วน ได้แก่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือ นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ทุกชั้นปีกำลังเรียนอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 จำนวนทั้งสิ้น 438 รูป/คน กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม โดยสุ่มเลือกจากนิสิตทุกชั้นปี ให้ได้กลุ่มตัวอย่างอย่างทั้งสิ้น 222 รูป/คน

3.2 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามวัดการปลูกฝังค่านิยมในวิถีชีวิตประชาธิปไตย 3 ด้านของนิสิตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามเป็นการสอบถามข้อเท็จจริงเกี่ยวกับด้านสภาพภาพของนิสิตในด้านเพศ อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายชื่อ (Checklist)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย 3 ด้านของนิสิต โดยข้อคำถามสร้างจากแนววิถีชีวิตประชาธิปไตย 3 ด้าน คือ ด้านการระบอบธรรม ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรม

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี เพื่อขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนมิถุนายน-ตุลาคม 2565 และในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรม SPSS/PC โดยดำเนินการดังนี้

3.4.1 ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามนำมาทำการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละของจำนวนกลุ่มตัวอย่าง โดยจำแนกตามตัวแปร เพศ อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่

3.4.2 นำคะแนนที่ได้จากแบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย 3 ด้านของนิสิต มาหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาระดับค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิต สำหรับเกณฑ์การพิจารณาระดับค่านิยม จะทำการประเมินคะแนนค่าเฉลี่ย ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 4.51-5.00 หมายความว่า มีค่านิยมอยู่ในระดับสูงมาก

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.51-4.50 หมายความว่า มีค่านิยมอยู่ในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 2.51-3.50 หมายความว่า มีค่านิยมอยู่ในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1.51-2.50 หมายความว่า มีค่านิยมอยู่ในระดับต่ำ

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00-1.50 หมายความว่า มีค่านิยมอยู่ในระดับต่ำมาก

3.4.3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย 3 ด้าน ตามตัวแปรเพศของนิสิต โดยใช้การทดสอบที (t-test)

3.4.4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย 5 ด้าน ตามตัวแปรประเภทเพศ อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) หากพบมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิตินำมาทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's Method)

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ซึ่งคณะผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนเป็นเพศชาย 143 คน คิดเป็นร้อยละ 64.4 อาชีพเกษตรกรรวม จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 49.1 ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้รายได้เฉลี่ยต่อเดือน จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 73.4 ระดับการศึกษาของผู้ปกครองส่วนใหญ่มัธยมศึกษา จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 46.4 และส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ จำนวน 126 คน คิดเป็นร้อยละ 56.8

ตอนที่ 2 สำรวจการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี แบ่งออกเป็น 3 ด้าน พบว่า

รายการ	ค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ด้านสามัคคีธรรม	3.65	0.82	ระดับมาก
ด้านคารวะธรรม	3.75	0.53	ระดับมาก
ด้านปัญญาธรรม	3.35	0.68	ระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ยภาพรวม	3.64	0.54	ระดับมาก

ตารางที่ 1 การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของ
นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

จากผลการวิจัยพบว่า การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.64) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนนตามรายด้าน พฤติกรรมการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย จะเห็นว่านิสิตมีค่านิยมในวิถีชีวิตประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมากทุกข้อ และสามารถเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยได้แก่ 1) ด้านสามัคคีธรรม ($\bar{X}$ = 3.65) 2) ด้านการละอาย ($\bar{X}$ = 3.75) 3) ด้านปัญญาธรรม ($\bar{X}$ = 3.35)

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี จำแนกปัจจัยส่วนบุคคล เพศ อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สรุปตามตารางผลการทดสอบตามสมมติฐานดังต่อไปนี้

ตัวแปรอิสระ	ค่านิยมสำคัญทางสถิติ	ผลการทดสอบสมมติฐาน	
		เป็นไปตามสมมติฐาน	ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน
1. เพศ	.049*	✓	-
2. อาชีพ	.009*	-	✓
3. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว	.788	✓	-
4. ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง	.928	✓	-
5. การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่	.071*	✓	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี จำแนกปัจจัยส่วนบุคคล

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี มีประเด็นที่สำคัญควรแก่การนำมาอภิปรายผลและจะแยกตามกรอบงานวิจัยในแต่ละด้าน ได้ดังนี้

1. การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านการละอาย ผลการศึกษาพบว่า การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย อยู่ในระดับมาก ด้านการละอายคือ เป็นการแสดงความเคารพต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญ พุดด้วยถ้อยคำที่สุภาพและตั้งใจฟังในขณะที่ผู้อื่นกำลังพูด ปฏิบัติตามมหาวิทยาลัยที่ได้ออกกฎระเบียบ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ ไม่รังแกกลั่นแกล้งหรือทำร้ายผู้อื่น และไม่กระทำให้ทรัพย์สินและสถานที่ส่วนรวมเสียหาย เพราะเหตุนี้ นิสิตปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของความเป็นพลเมืองดี ตั้งใจ

เรียน ไม่ลักขโมย บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ เคารพในหลักปฏิบัติของศาสนาที่ตนนับถือและไม่ลบหลู่ศาสนาอื่น ซึ่งสอดคล้องกับความหมายวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านการวรรณะของสาโรช บัวศรี (2520) ได้กล่าวว่าการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านการวรรณะ ประกอบด้วย คุณลักษณะดังนี้ เคารพในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การแสดงความเคารพแก่บุคคลซึ่งเป็นอาวุโสกว่า การให้การต้อนรับแก่บุคคลและการแสดงความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การรู้จักพูดจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะใช้คำพูดเหมาะสมตามฐานะของบุคคล และไม่พูดนินทาหรือโกหกหลอกลวง เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ได้แก่ การยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น เมื่อมีผู้พูดเสนอความคิดเห็นควรฟังด้วยความตั้งใจและใคร่ครวญด้วยวิจารณญาณ หากเห็นว่าเป็นการเสนอแนวความคิดที่ดีมีประโยชน์มากกว่าความคิดเห็นของตนก็ควรยอมรับและปฏิบัติตาม เคารพในกฎระเบียบของสังคม ได้แก่ การยึดมั่นในกรอบระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคมและกฎหมายของประเทศ มีเสรีภาพและใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตประจำวันของอมร รักษาสัตย์ (2543) ที่กล่าวว่าวิถีชีวิตประชาธิปไตยคือ การดำเนินชีวิตประจำวันที่ปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและวาจาไม่ก้าวร้าวสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวม

2. การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรม ผลการศึกษาพบว่า การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย อยู่ในระดับมาก ด้านสามัคคีธรรม คือ การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่นหรือส่วนรวม มีส่วนร่วมวางแผนการทำงานและกำหนดบทบาทหน้าที่ช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อทำงานเป็นหมู่คณะด้วยความสามัคคีและเต็มใจ ให้โอกาสผู้ร่วมงานได้แสดงความคิดเห็นร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจและมีความรับผิดชอบ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้เป็นการแสดงถึงการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดของโคทม อารียา (2541) ได้กล่าวว่าพฤติกรรมด้านสามัคคีธรรมว่าประชาชนที่แสดงถึงการแบ่งปันกัน ประสานงานกัน ได้แก่ การรู้จักประสานประโยชน์โดยยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การร่วมมือกันในการทำงาน การรับผิดชอบต่อหน้าที่และการมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สำหรับ Skinner, B. F. (1971) ที่กล่าวถึงพฤติกรรมที่สำคัญที่จะปลูกฝังให้เยาวชนของชาติให้มีคุณธรรม ความเสียสละ ความสามัคคี รู้จักสิทธิหน้าที่ ตลอดจนความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่หากได้รับการส่งเสริมจะสามารถพัฒนาให้เด็กซึ่งเป็นเยาวชนของชาติได้ในที่สุด ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ความเสียสละ ความสามัคคี รู้จักสิทธิหน้าที่ ตลอดจนความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่นั้น นอกจากอาจารย์ผู้สอนให้มีการอบรมเป็นแบบอย่างที่ดี พ่อแม่ ผู้ปกครองก็มีส่วนสำคัญอย่างมากในการให้ความร่วมมือเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนให้เป็นคนดีมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งนี้พ่อแม่ ผู้ปกครองและอาจารย์ต้องเอาใจใส่พัฒนาและส่งเสริมอย่างถูกต้องเหมาะสมยอมก่อให้เกิดผลดีแก่เยาวชน ทำให้เป็นคนดีมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามความคาดหวังของวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย คือการผลิตบัณฑิตและพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้มีปฏิปทาน่า

เลื่อมใส ใฝ่รู้ ใฝ่คิด เป็นผู้นำจิตใจและปัญญา มีโลกทัศน์กว้างไกล มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคม

3. การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม ผลการศึกษาพบว่า การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย อยู่ในระดับปานกลาง จะเห็นได้ว่าการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม เป็นการพฤติกรรมการปฏิบัติที่สามารถพัฒนาให้เยาวชนเป็นบุคคลที่มีเหตุผล รู้จักใช้สติปัญญาในการตัดสินใจ ซึ่งหากเยาวชนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมตามหลักการประชาธิปไตย โดยคำนึงความคิดเห็นของนิสิตย่อมก่อให้เกิดผลดีแก่นิสิตที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นคนดี มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์และสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังที่ Dewey (1916) ได้อธิบายว่าลักษณะสำคัญของประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิตประจำวัน หมายถึง การอยู่ร่วมกันปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและวาจา ไม่ก้าวร้าวสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบ และทำประโยชน์เพื่อความสุขของส่วนรวม ตลอดจนการใช้สติปัญญา และความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหา เช่นเดียวกับแนวคิดของคานิง ชัยสุวรรณ์รักษ์ และธีระพล บุญสร้าง (2546) กล่าวถึงการแสดงถึงพฤติกรรมตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรมนั้นคือ การไม่ถือตนเป็นใหญ่ การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับฟังและปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมาก และการรู้จักเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เน้นการใช้ปัญญา ด้วยเหตุนี้เยาวชนเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นทุกคนต้องร่วมกันคิดและช่วยกันตัดสินใจโดยใช้เหตุผล กรณีมีปัญหาโต้แย้งเกิดขึ้นในหมู่คณะจะต้องพยายามอภิปรายจนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตามหรือเมื่อเกิดกรณีพิพาทก็มีเหตุผลที่ดีด้วยกันและไม่อาจชักจูงให้ลุ่มหันไปทางใดทางหนึ่งเท่านั้นจะใช้วิธีการออกเสียง

4. จากการวิเคราะห์ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี พบว่า เพศ อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ เหตุผลเชิงความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 แสดงให้เห็นว่าปัจจัยแต่ละด้านเกี่ยวข้องกับความสามารถในการอยู่ร่วมกันผู้อื่นตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย สอดคล้องกับงานวิจัยของพรชัย หนูแก้ว (2541) กล่าวได้ว่าการอบรมเลี้ยงดู การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและการเรียนรู้ที่นักเรียนได้รับจากครอบครัวและโรงเรียนส่งผลร่วมกันต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยสามารถควบคุมตนเองและอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และสอดคล้องกับงานวิจัยของเชิดภัก ศิริสุข (2560) นักเรียนส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงลักษณะที่บิดามารดาปฏิบัติด้วยความยุติธรรม ไม่ตามใจหรือเข้มงวดกดขี่จนเกินไป ยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของเด็กและให้ความร่วมมือตามโอกาสอันเหมาะสม เป็นลักษณะสำคัญที่ส่งเสริมให้เยาวชนเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไปและจะเป็นผลดีต่อวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในอนาคต ถ้าครอบครัวใดบิดามารดาเปิดโอกาสให้เด็กได้ตัดสินใจปัญหาาร่วมกัน ก็จะช่วยให้เด็กได้มีโอกาสฝึกฝนการคิดแก้ปัญหาและรู้จักให้เหตุผลในการ

แก้ปัญหา ดังนั้นการสร้างเสริมความรู้สึกที่ดีจากการอบรมเลี้ยงดูและมีเหตุผลเชิงจริยธรรมนั้นเพื่อช่วยให้เกิดรู้จักเข้าใจ ยอมรับ และควบคุมตนเอง มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รู้ว่าตนมีความสามารถ มีคุณค่า สามารถสร้างสิ่งดีงามให้แก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

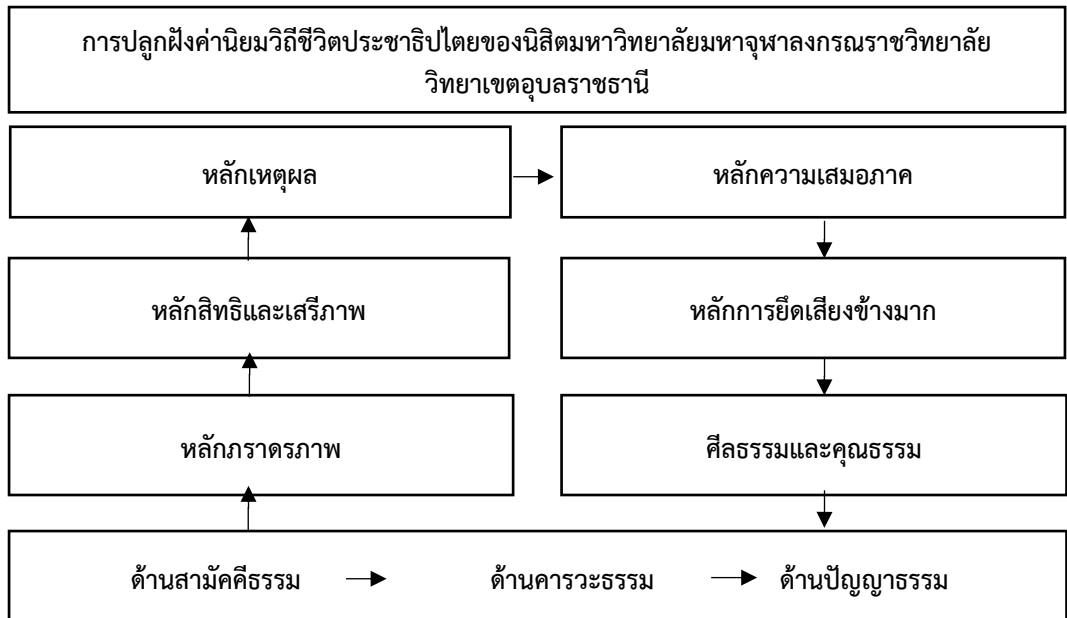
บทวิจารณ์ผลจากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ครอบครัวมีความแตกต่างกันในแง่ของชนชั้นอย่างเด่นชัด ผลจากความแตกต่างกันในเรื่องต่อไปนี้คือ อาชีพแตกต่างกัน รายได้แตกต่างกัน การศึกษาแตกต่างกัน อยู่ในแหล่งที่อยู่อาศัยแตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงระดับชนชั้นทั้งสิ้น และความแตกต่างในเรื่องชนชั้นเครื่องชี้ให้เห็นถึงค่านิยมที่แตกต่างกันของบุคคลในสังคม

1) ความแตกต่างในเรื่องอาชีพ ผลจากการศึกษาพบว่า หัวหน้าครอบครัวประกอบอาชีพแตกต่างกัน ครอบครัวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างเป็นกรรมกรมากที่สุด เป็นกรรมกรหรือรับจ้างทั่วไป ความแตกต่างเกี่ยวกับอาชีพนี้เอง เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงค่านิยมที่แตกต่างกันของชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำ โดยที่อาชีพของชนชั้นกลางเป็นแบบฉบับของการค้นหาความคิดและต้องอาศัยความเฉลียวฉลาด ไหวพริบในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม ในขณะที่อาชีพของชนชั้นต่ำเป็นอาชีพที่มักใช้แรงกายมากกว่า นอกจากนี้งานของชนชั้นกลางเป็นงานที่ผู้ทำมีอิสระในการค้นหาวิธีการและใช้การควบคุมภายในตนเองสูง แต่งานของชนชั้นต่ำต้องทำกันเป็นทีมและมีผู้ควบคุมที่เข้มงวด และประการสุดท้ายคืออาชีพของชนชั้นกลางต้องการผู้จบการศึกษาสูงกว่าอาชีพของชนชั้นต่ำ เพราะเป็นอาชีพที่ใช้ความสัมพันธ์ของบุคคลในลักษณะที่ซับซ้อนขึ้น ฉะนั้นประสบการณ์ในการทำงานของพ่อแม่จึงมีความสำคัญต่อการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยของพ่อแม่ที่จะถ่ายทอดให้กับลูก

2) ความแตกต่างในเรื่องการศึกษา การวิจัยพบว่าหัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นต่ำที่สุดคือจบชั้นเตรียมอุดมศึกษาและไม่เกินประถมปีที่ 4 ความแตกต่างในเรื่องการศึกษาอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากฐานะทางครอบครัว ชนชั้นต่ำมีฐานะยากจนย่อมมีโอกาสที่จะส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาสูงน้อยและความแตกต่างในเรื่องการศึกษานี้เอง ทำให้การประกอบอาชีพของชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำแตกต่างกัน

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาและการอภิปรายผลมาทั้งหมด จะเห็นว่าการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ทั้งในสามัคคีธรรม ด้านการะธรรม ด้านปัญญาธรรม สามารถสรุปเป็นความคิดรวบยอดให้เห็นถึงองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยดังแสดงในภาพนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ใหม่การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีทั้งในสามัคคีธรรม ด้านคารวะธรรม ด้านปัญญาธรรม โดยภาพรวมทุกข้ออยู่ระดับมาก จากทั้งหมดที่กล่าวมาถึงแม้จะมีการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยและต้องได้รับการพัฒนา แต่จากงานวิจัยก็แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของนิสิตทั้งในความพยายามที่จะพัฒนาตนเองผ่านการเรียนรู้ ความมีน้ำใจ การเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น จึงเห็นได้ว่าในอนาคตประเทศไทยอาจมีแนวโน้มในการพัฒนาประชาธิปไตยในแนวทางที่ดีขึ้น และจากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการสำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อจะเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างความรู้ ส่งเสริม และปรับปรุง โดยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ควรจัดกิจกรรมที่พัฒนาค่านิยมอย่างต่อเนื่อง ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนโดยสร้างให้นิสิตเกิดศรัทธาในค่านิยมที่พึงประสงค์ และฝึกปฏิบัติค่านิมนั้นจนเกิดเป็นกิจนิสัยแก่นิสิต

1.2 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ควรจัดกิจกรรมการปลูกฝังค่านิยม หรือส่งเสริมให้เกิดค่านิยมที่พึงามด้วยวิธีการสอดแทรกค่านิยมที่ต้องการเข้าไปในกิจกรรมการเรียนการสอน นอกจากนั้นต้องกำชับให้อาจารย์ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการสร้างค่านิยมที่พึงามให้นิสิตเกิดศรัทธาและต้องการปฏิบัติตาม

1.3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ควรจัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับ ค่านิยมพื้นฐานทั้งด้านสามัคคีธรรม ด้านการะวัณธรรม ด้านปัญญาธรรม ซึ่งอาจกำหนดแต่ละเรื่อง และมอบหมายให้อาจารย์ดูแลกิจกรรมตามโครงการต่าง ๆ โดยเน้นการทำงานร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการปลูกฝังค่านิยมวิถีชีวิตประชาธิปไตยสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี โดยศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

2.2 ควรศึกษารูปแบบหรือแนวทางการพัฒนาในการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยอื่น

เอกสารอ้างอิง

- โคทม อารียา. (2541). การพัฒนาวินัยและประชาธิปไตย. ใน คำบรรยายเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎี ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ.
- คำนึ่ง ชัยสุวรรณรักษ์ และธีระพล บุญสร้าง. (2546). *ประชาธิปไตยในวิถีชีวิตไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์แม็คจำกัด.
- เชิดภัก ศิริสุข. (2543). *ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมประชาธิปไตยกับการอบรมเลี้ยงดูและ กิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- พรชัย หนูแก้ว. (2541). การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย นักเรียน. (ดุขนิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุขนิพนธ์บัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, กรุงเทพฯ.
- สาโรช บัวศรี. (2520). *ความหมายของประชาธิปไตยในแง่การศึกษาในพื้นฐานการเมืองและการปกครองของไทย*. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). *กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551-2565)*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำ ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเมืองสถาบันพระปกเกล้า. (2554). *รายงานวิจัยสำนักพลเมือง: เอกสาร วิชาการลำดับที่ 54-01*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา

อมร รักษาสัตย์. (2543). *ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนคู่มือการเรียนรู้การสอนการเผยแพร่และการมีส่วนร่วม สำหรับครูอาจารย์และผู้นำชุมชน*. กรุงเทพฯ: การันต์การพิมพ์

Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. New York: The Macmillan Company.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W.W. Norton.

Skinner, B. F. (1971). *Beyond Freedom and Dignity*. New York: Knopf.